

Małgorzata Podolak

Ochrona środowiska naturalnego w Polsce

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 8, 103-118

2001

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MAŁGORZATA PODOLAK

Ochrona środowiska naturalnego w Polsce

Environmental protection in Poland

Stosunek człowieka do przyrody był od najdawniejszych czasów odbiciem stopnia świadomości społecznej i kształtujących się stosunków społeczno-ekonomicznych, które powstawały w związku przyczynowym z panującymi sposobami produkcji.

Początki idei ochrony środowiska naturalnego sięgają niepamiętnych czasów,¹ jak podają zapisy historyczne już w 450 roku p.n.e. Atrakserkses próbował ograniczyć wycinanie cedrów libańskich w celu powstrzymania pustynnienia. Pisma Hipokratesa, Arystotelesa i innych filozofów dotyczą zagadnień ekologicznych, jakkolwiek Grecy nie znali słowa ekologia.² Termin „ekologia” sformułował niemiecki biolog Ernst Heckel w 1866 r. Zgodnie z rodowodem nazw wielu dyscyplin naukowych, sięgnął on do słów greckich oikos (dom, środowisko) i logos (doktryna, nauka). Ekologię rozumiał więc jako naukę obejmującą tę dziedzinę biologii, która bada współzależności między żywymi organizmami, a otaczającym je środowiskiem.³

¹ Szerzej patrz: E. Adamczyk, *Ochrona przyrody w naukach i przepisach prawnych*, [w:] *Zagrożenia, ochrona i kształtowanie środowiska przyrodniczo-rolniczego*, red. S. Bieszczad, J. Sobota, Wrocław 1993, s. 257–267; T. Bieńkowski, *U początków myślenia ekologicznego*, [w:] *Ekologia człowieka. Historia i współczesność*, red. B. Kuźnicka, Warszawa 1995, s. 75–85.

² R. H. Grove, *Rodowód zachodniej polityki ochrony środowiska*, tłum. M. Sadowski, „Świat Nauki” 1992, nr 9, s. 18.

³ Por. M. Fleszar, *Zanieczyszczenie i ochrona środowiska naturalnego człowieka*, Warszawa 1972, s. 20; Z. T. Wierzbicki, *O karierze pojęcia „ekologia”*, „Więś Współczesna” 1986, nr 11, s. 112–113; K. Górka, B. Poskrobko, *Ekonomia ochrony środowiska*, Warszawa 1991, s. 31; M. J. Sadowski, *Środowisko, a trwałe rozwój – co dalej?*, „Aura” 1993, nr 8, s. 4.

Ochrona środowiska w Polsce sięga odległej przeszłości. W najdawniejszych okresach historii różnych krajów można znaleźć przykłady świadomego chronienia pewnych tworów przyrody. Początkowo postępowanie takie było konsekwencją przesądów lub wierzeń religijnych, chroniono na przykład wielkie głazy narzutowe, służące pogańskim kapłanom za ołtarze ofiarne, gaje, w których dokonywano praktyk religijnych, stare drzewa czczono jako święte itp., później wynikało to najczęściej z troski o utrzymanie pewnych wyczerpujących się bogactw naturalnych, ale niekiedy także z pobudek idealnych.⁴

W Polsce najdawniejsze przejawy ochrony środowiska wyrażały się we wprowadzonym za panowania Władysława Jagiełły w 1423 r. prawie chroniącym cisy, ogłoszeniu w 1443 r. ograniczenia polowania na dzikie konie, łosie, tury bądź datującej się od czasów Bolesława Chrobrego ochronie bobrów, potwierdzonej następnie w Statucie Litewskim za czasów Zygmunta Starego.⁵ Jednym z najdonioślejszych przedsięwzięć ochrony przyrody w Polsce średniowiecznej i nowożytnej było zorganizowanie ochrony turów na Mazowszu, na terenie puszczy Wiskickiej i Jaktorowskiej, które w XVI wieku stanowiły już ostatnią ostoję turów w Europie.⁶

W Polsce pozostającej pod panowaniem zaborców przez cały XIX wiek formy ochrony przyrody były różne, uzależnione od zaboru. W byłym zaborze austriackim rozwój nauki polskiej na obydwu uniwersytetach we Lwowie i Krakowie wcześniej wyzwolił inicjatywę naukowców polskich. Wybitni przyrodnicy krakowscy – Ludwik Zejszner, Maksymilian Siła-Nowicki i Eugeniusz Janota – spowodowali wydanie w 1868 r. ustawy o ochronie świstaków i kozic w Tatrach (zatwierdzonej w 1869 r.) oraz drugiej ustawy (niezatwierdzonej) dotyczącej ochrony „pożytecznych ptaków i innych zwierząt” (14 gatunków) zaproponowanych przez Komisję Fizjograficzną Towarzystwa Naukowego Krakowskiego (późniejszą Akademię Umiejętności). W tym czasie zagadnienia ochrony przyrody interesowały żywo organizacje naukowe, zawodowe i społeczne; nie tylko wspomniany Komitet Fizjograficzny Akademii Umiejętności, ale i Polskie Towarzystwo Przyrodników im. Mikołaja Kopernika, Sekcję Ochrony Tatr Towarzystwa Tatrzańskiego, Kółko Przyrodnicze Słuchaczy Wyższej Szkoły Lasowej we Lwowie, Muzeum Przyrodnicze im. Dzieduszyckich we Lwowie i inne.

Ochronę przyrody w byłym zaborze pruskim zainicjował Hugo Conwentz, słusznie uznawany za twórcę nowoczesnej ochrony przyrody. Zanim uzyskał on sławę na całym świecie jako pionier tej idei w wielu krajach, prowadził swoje badania w Gdańsku na Pomorzu.

⁴ A. Leńkowska, *Ochrona przyrody w Polsce*, [w:] *Człowiek przeciwko sobie?*, A. Leńkowska, Warszawa, 1977, s. 85.

⁵ T. Szczęsny, *Ochrona przyrody i krajobrazu*, Warszawa 1977, s. 9.

⁶ Szerzej patrz: J. Boć, E. Samborska-Boć, *Ochrona środowiska – źródła*, Wrocław 1994, s. 11–24.

W zaborze rosyjskim ruch ochrony przyrody nie przybrał tak oficjalnego charakteru jak w Prusach, ponieważ władze carskie nie dopuszczały do jakiegokolwiek urzędowej akcji ochronnej na obszarze byłego Królestwa Kongresowego. Stąd działalność na rzecz ochrony przyrody była w zaborze rosyjskim zdana na społeczeństwo. Liczne publikacje informujące i popularyzujące, związane z nazwiskiem Bohdana Dyakowskiego, Kazimierza Kulwiecia, Januarego Kołodziejczyka, artykuły naukowe na łamach „Pamiętnika Fizjograficznego” i „Wszecchwświata” oraz „Ziemi”, działalność Komisji Ochrony Osobliwości Przyrody Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego przygotowały grunt pod zamierzenia ochroniarskie na ziemi byłej Kongresówki.⁷

Nowy okres w dziejach ochrony przyrody przypadł na pierwsze lata XX wieku. W Polsce zapoczątkowały go prace dwu wybitnych ludzi działających wówczas w Galicji, mianowicie botanika prof. Mariana Raciborskiego – czołowej postaci w naszym ruchu ochrony przyrody oraz prawnika, ekonomisty i literata – prof. Jana Gwalberta Pawlikowskiego, który nowemu kierunkowi dał teoretyczno-prawną podbudowę. Były to lata, kiedy coraz powszechniejsze stawało się zrozumienie, że obowiązkiem wobec przyszłych pokoleń jest poznać i zachować zabytki przyrody ojczyznej.⁸

Wybuch I wojny światowej przerwał lub co najmniej osłabił rozwój działalności Polaków na polu ochrony środowiska. Wszystko co do tej pory w tej dziedzinie zrobiono, było początkowo dziełem jednostek, a później paru stowarzyszeń społecznych. Dalszy postęp wymagał już ustaw państwowych oraz zaangażowania władz, lecz państwa zaborcze nie wykazały zainteresowania tymi sprawami. Wojna przyczyniła się do poważnego zniszczenia przyrody w Polsce i znacznie przerzedziła szeregi działaczy oddanych sprawie ochrony środowiska.

Okres międzywojenny można podzielić na cztery wyraźnie różniące się od siebie etapy:⁹

- od 1918 r. do powstania Państwowej Rady Ochrony Przyrody w 1925 r.;
- etap starań o ustawę o ochronie przyrody rozpoczynający się w 1926 r., a zakończony uchwaleniem 10 marca 1934 r. pierwszej polskiej ustawy o ochronie przyrody;

- lata 1934–1937, od wejścia w życie ustawy o ochronie przyrody do faktycznego zakończenia zorganizowanej działalności ochronnej w następstwie konfliktu pomiędzy PROP, a władzami państwowymi;

- etap ograniczonej działalności ochronnej w latach 1938–1939.

Istniało kilka ośrodków zajmujących się tą dziedziną, prócz dawniejszych powstawały nowe – w Kielcach i Lublinie. Trudne warunki, jakie przeżywał cały kraj, nie przeszkodziły działaczom ochrony przyrody w podjęciu zamierzonej

⁷ T. Bratkowski, *Kształtowanie i ochrona środowiska*, Warszawa 1991, s. 24–25.

⁸ A. Leńska, *op. cit.* s. 89–90.

⁹ J. Boć, E. Samborska-Boć, *op. cit.*, s. 35.

pracy. Dzięki ich staraniom już 16 IX 1919 r. Jan Łukasiewicz, ówczesny Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, wydał rozporządzenie¹⁰ o ochronie niektórych zabytków przyrody, jak meteoryty, jaskinie i naturalne grotty, osobliwe głązy i skałki, różne pomnikowe drzewa, a ponadto 5 gatunków roślin zielonych i 10 gatunków rzadkich zwierząt.¹¹

Wcześniejszym aktem prawnym regulującym zagadnienia z zakresu ochrony przyrody był dekret Rady Regencyjnej z 31 X 1918 r. o opiece nad zabytkami sztuki i kultury, który przewidywał możliwość objęcia ochroną niektórych obiektów przyrodniczych przez uznawanie za zabytki jaskiń, sędziwych drzew, ogrodów ozdobnych i itp.¹² W grudniu 1919 r. powołana została pierwsza państwowa organizacja ochrony przyrody, pod nazwą Tymczasowa Państwowa Komisja Ochrony Przyrody jako organ doradczy Ministerstwa WRiOP.

Po pracach przygotowawczych trwających około 5 lat, doczekała się ona wydania rozporządzenia Rady Ministrów z dn. 10 VI 1925 r. o utworzeniu Państwowej Rady Ochrony Przyrody, w skład której wchodziły 22 osoby. Równocześnie z powołaniem PROP utworzony został w 1925 r. urząd Delegata Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Spraw Ochrony Przyrody. Funkcję delegata pełnił do 1949 r. prof. Władysław Szafer. Biuro delegata Ministra WRiOP w Krakowie było placówką skromną, liczącą zaledwie 3 osoby. Mimo to redagowało i wydawało „Ochronę Przyrody” oraz „Biuletyn Informacyjny o Ochronie Przyrody”.¹³ Charakterystyczną cechą działalności PROP było oparcie jej pracy przede wszystkim na najsilniejszych ośrodkach pracy naukowej w Polsce, mieszczących się w miastach uniwersyteckich.¹⁴

Zanim wydano ustawę o ochronie przyrody w 1934 r. zostało utworzonych wiele innych aktów prawnych regulujących sprawy ochrony środowiska, między innymi:¹⁵

- rozporządzenie Prezydenta RP z dn. 30 XII 1924 r. o organizacji lasów państwowych¹⁶;
- rozporządzenie Prezydenta RP z dn. 22 III 1928 r. o zagospodarowaniu lasów państwowych¹⁷;

¹⁰ „Monitor Polski” 1919, R. 2, nr 208.

¹¹ A. Leńkowa, *op. cit.*, s. 93.

¹² Dziennik Praw Państwa Polskiego, nr 16, poz. 36.

¹³ S. Kozłowski, *Poszukiwanie koncepcji ochrony i gospodarowania zasobami przyrody*, [w:] *Problemy ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego w planowaniu przestrzennym*, S. Kozłowski, Warszawa 1986, s. 10.

¹⁴ W. Szafer, *Dzieje ochrony przyrody w Polsce i innych krajach*, [w:] *Ochrona przyrodniczego środowiska człowieka*, red. W. Szafer, Warszawa 1973, s. 20.

¹⁵ Szerzej patrz: W. Radecki, *Wykroczenia i przestępstwa przeciwko środowisku, przewodnik po przepisach, stan prawny na 2 IX 1994 r.*, R. III, Warszawa–Wrocław 1995.

¹⁶ *Rozporządzenie Prezydenta RP o organizacji lasów państwowych*, Dz.U. 1924, nr 119, poz. 1079.

¹⁷ *Rozporządzenie Prezydenta RP o zagospodarowaniu lasów państwowych*, Dz.U. 1928, nr 36, poz. 336.

- dekret Prezydenta RP z dn. 30 IX 1936 r. o państwowym gospodarstwie leśnym¹⁸, zamienionym ustawą z dn. 16 III 1937 r.¹⁹;
- rozporządzenie Prezydenta RP z dn. 24 VI 1927 r. o zagospodarowaniu lasów stanowiących własność państwa²⁰;
- ustawa o uzdrowiskach z dn. 23 III 1922 r.²¹, znowelizowana rozporządzeniem Prezydenta RP z dn. 22 III 1928 r.²²;
- rozporządzenie Prezydenta RP o prawie górniczym z dn. 29 XI 1930 r.,²³ w którym wyliczone zostały obszary, na których nie wolno prowadzić poszukiwań górniczych;
- ustawa wodna z dn. 19 IX 1922 r.,²⁴ częściowo zmieniona rozporządzeniem Prezydenta RP z dn. 24 II 1928 r.²⁵;
- ustawa o przepisach porządkowych na drogach publicznych z dn. 7 X 1921 r.²⁶; w wykonaniu postanowień ustawy Minister Robót Publicznych wydał rozporządzenie z dn. 30 XII 1922 r. dotyczące sadzenia i utrzymywania drzew przydrożnych przy drogach publicznych²⁷;
- rozporządzenie Prezydenta RP o prawie łowieckim z dn. 2 XII 1927 r. dotyczące określenia prawa do polowań ze względu na ochronę zwierzyny²⁸;
- ustawa regulująca sprawy rybactwa na wodach śródlądowych z dn. 7 III 1932 r.,²⁹ określała prawa do rybołówstwa i unormowanie tego prawa ze względu na ochronę ryb;
- rozporządzenie Prezydenta RP o ochronie zwierząt z dn. 22 III 1928 r.,³⁰ częściowo zmienione rozporządzeniem Prezydenta RP z dn. 25 II 1932 r.³¹

Ostatecznie ustawa o ochronie przyrody doczekała się zatwierdzenia 10 III 1934 r.,³² niestety, pomimo że na ówczesne czasy była postępową, nie spełniła całkowicie swojego zadania, ponieważ władze zwlekaly z kolei z wydaniem do niej rozporządzeń wykonawczych. Ustawa ta chroniąca fragmenty pierwotnej

¹⁸ *Dekret Prezydenta RP o państwowym gospodarstwie leśnym*, Dz.U. 1936, nr 75, poz. 533.

¹⁹ *Ustawa o państwowym gospodarstwie leśnym*, Dz.U. 1937, nr 21, poz. 130.

²⁰ *Rozporządzenie Prezydenta RP o zagospodarowaniu lasów stanowiących własność państwową*, Dz.U. 1927, nr 57, poz. 54.

²¹ *Ustawa o uzdrowiskach*, Dz.U. 1922, nr 30.

²² *Rozporządzenie Prezydenta RP o uzdrowiskach*, Dz.U. 1928, nr 36.

²³ *Rozporządzenie Prezydenta RP o prawie górniczym*, Dz.U. 1930, nr 85, poz. 654.

²⁴ *Ustawa wodna*, Dz.U. 1922, nr 102.

²⁵ *Rozporządzenie Prezydenta RP o prawie wodnym*, Dz.U. 1928, nr 62, poz. 574.

²⁶ *Ustawa o przepisach porządkowych na drogach publicznych*, Dz.U. 1921, nr 89, poz. 656.

²⁷ *Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych dotyczące sadzenia i utrzymania drzew przydrożnych przy drogach publicznych*, Dz.U. 1922, nr 8, poz. 51.

²⁸ *Rozporządzenie Prezydenta RP o prawie łowieckim*, Dz.U. 1927, nr 35, poz. 934.

²⁹ *Ustawa regulująca sprawy rybactwa na wodach śródlądowych*, Dz.U. 1932, nr 35, poz. 357.

³⁰ *Rozporządzenie Prezydenta RP o ochronie zwierząt*, Dz.U. 1928, nr 36, poz. 332.

³¹ *Rozporządzenie Prezydenta RP o ochronie zwierząt*, Dz.U. 1932, nr 29, poz. 287, pełny tekst znowelizowany Dz.U. nr 42, poz. 417.

³² *Ustawa o ochronie przyrody*, Dz.U. 1934, nr 31, poz. 274.

przyrody, pojedyncze jej twory i ich skupienia i operująca głównie pojęciem administracyjnego zakazu i nakazu, miała raczej charakter konserwatorski. Uwzględniała ona jednak również i inne, nowsze, bardziej życiowe kierunki. Zadania ochrony przyrody nakreślone w tej ustawie nie ograniczały się do samego tylko zabezpieczania i konserwowania zabytków przyrody, ale dążyły do usunięcia dysharmonii, jaką w życie człowieka wprowadziła cywilizacja techniczna.³³ Z pięciu przewidzianych do wybuchu II wojny światowej ukazały się tylko dwa takie rozporządzenia, jedno dotyczące PROP ogłoszono 14 XI 1936 r., drugie zaś w sprawie jej oddziałów, czyli Komitetów Ochrony Przyrody – 22 I 1937.³⁴

Plan 20-letniej pracy Państwowej Rady Ochrony Przyrody wraz z jej oddziałami i Komitetem Ochrony Przyrody oraz siecią delegatur stworzył w każdej dziedzinie pracy na polu ochrony przyrody w Polsce solidne podstawy dalszego rozwoju. Główne wyniki pracy PROP w okresie od 1920 do 1939 r. są następujące:

- w roku 1921 stworzono zaczątek Parku Narodowego w Białowieży, następnie zorganizowano 5 dalszych parków narodowych, a mianowicie: Wielkopolski w Ludwikowie pod Poznaniem, Babiogórski, Pieniński, Park Narodowy w Czarnohorze i Park Przyrody w Tatrach;

- liczba utworzonych rezerwatów przyrody do 1939 r. wynosiła 180;

- liczba chronionych lub tylko zarejestrowanych tzw. pomników lub zabytków przyrody obejmowała w 1939 r. około 4500 pozycji;

- dla ochrony gatunkowej roślin i zwierząt stworzono silne podstawy, zwłaszcza przez wprowadzenie do ustawy łowieckiej i rybackiej naukowych zasad ochrony.³⁵

Powyższe punkty odnoszą się do rezultatów pracy PROP na polu konserwatorskiej ochrony przyrody, która była w tym czasie sprawą najważniejszą i najpilniejszą.

Działalność PROP objęła również opiniowanie projektów ustaw gospodarczych, tj. o prawie górniczym, prawie budowlanym, zabudowaniu osiedli, zagospodarowaniu lasów niestanowiących własności państwowej, zagospodarowaniu lasów państwowych, reformie rolnej, prawie łowieckim, opiece nad rybołówstwem, uzdrowiskach i gospodarce wodnej. Dzięki staraniom PROP ochrona przyrody była uwzględniana od 1933 r. w szkołach ogólnokształcących w wykładach nauki o Polsce, na lekcjach przyrody, geografii i języka polskiego. Władze szkolne zostały zobowiązane do współpracy z organami ochrony przyrody.

³³ J. J. Nowak, *Prawodawstwo ochrony przyrody i środowiska życiowego człowieka w Polsce*, [w:] *Ochrona przyrodniczego środowiska człowieka*, red. W. Szafer, Warszawa 1973, s. 125.

³⁴ A. Leńkowa, *op. cit.*, s. 98.

³⁵ Szerzej patrz: W. Szafer, *Dzieje ochrony przyrody w Polsce i innych krajach*, [w:] *Ochrona przyrodniczego środowiska człowieka*, red. W. Szafer, Warszawa 1973, s. 13–64.

Mimo nawału pracy PROP nie zapomniała o sprawach międzynarodowych. Myśl utworzenia organizacji, która zajęła się ochroną przyrody w skali światowej, wyszła od szwajcarskiego uczonego prof. Paula Sarasina (1856–1929) w 1910 r., lecz próby zrealizowania tego projektu przerwała I wojna światowa. Później inicjatywę w tej sprawie przejęli Polacy i na I Międzynarodowej Konferencji Ochrony Przyrody w 1923 r. w Paryżu postawili wniosek w sprawie zawiązania międzynarodowej organizacji ochrony przyrody.

W roku 1928 stworzono Biuro Międzynarodowe dla Dokumentacji i Współpracy w Sprawach Ochrony Przyrody, które zmieniło wkrótce nazwę na Międzynarodowe Biuro Ochrony Przyrody, zalegalizowane w 1931 r. na II Międzynarodowym Kongresie Przyrody, który odbył się w Paryżu.³⁶

W okresie międzywojennym istniały w Polsce obok PROP jeszcze inne organizacje zajmujące się ochroną przyrody. W roku 1926 powstała Komisja Ochrony Przyrody, głównym jej zadaniem była opieka nad przyrodą nieożywioną. W Zakładzie Badawczym Lasów Państwowych, utworzonym rozporządzeniem Ministra Leśnictwa z 1930 r., a przemianowanym w 1934 r. na Instytut Badawczy Lasów Państwowych, utworzono Oddział Rezerwatów. Do zakresu działań Oddziału należały zagadnienia inwentaryzacji przyrodniczo-leśnej rezerwatów i parków narodowych, organizacji i koordynacji prac naukowo-badawczych prowadzonych na ich terenie, turystyki w parkach narodowych i rezerwach, a także piecza nad hodowlą żubrów.

Liga Ochrony Przyrody uzupełniała społeczną działalność organów państwowych. Oparto ją na dużych społecznych stowarzyszeniach, jak: Polskie Towarzystwo Tatrzańskie, Polskie Towarzystwo Krajoznawcze i Polskie Towarzystwo Przyrodników. Powstała ona w 1928 r. na podstawie uchwały VII Zjazdu Państwowej Rady Ochrony Przyrody z 1927 r. Główne jej zadanie polegało na krzewieniu ideologii ochrony przyrody w najszerzych warstwach społeczeństwa. Liga miała również spełniać zadanie odciążenia PROP z części pracy propagandowej. Duża liczba członków Ligi (około 40 tysięcy) i osób pracujących w delegaturach powiatowych PROP umożliwiały realizowanie zadań ochrony przyrody w całym kraju.³⁷

Wybuch II wojny światowej przekreślił możliwość prowadzenia jakiegokolwiek jawnej działalności na polu ochrony przyrody. Wojna przyniosła też zagładę ogromnej liczbie działaczy ochrony przyrody, z których jedni zginęli na polach bitew, inni zostali zamęczeni w więzieniach lub zmarli z niedostatku.

Wielu dawnych sprzymierzeńców ochrony przyrody rozproszyło się po świecie. Placówki PROP uległy likwidacji. Z inicjatywy W. Szafera odbyło się 31 V 1945 r. zebranie, na które zaproszono wszystkie przebywające wówczas

³⁶ A. Leńkowa, *op. cit.*, s. 100.

³⁷ W. Szafer, *op. cit.*, s. 24–25, szerzej patrz: A. Leńkowa, *Dzieje Ligi Ochrony Przyrody*, Warszawa 1968, *passim*.

osoby w Krakowie związane w jakimś stopniu z ochroną przyrody bądź tylko przychylnie do niej nastawione. W posiedzeniu wzięło udział 31 osób, przy czym pośród nich znalazło się tylko czterech dawnych członków PROP: Walery Goetel, Stanisław Kulczyński, Adam Stadnicki i Władysław Szafer. W tym szczupłym gronie podjęto ważne postanowienia, m.in.: przywrócenie PROP i jej oddziałów, obsadzenie stanowisk delegata ministra i utrzymanie biura PROP w Krakowie, zorganizowanie nowej sieci delegatów PROP, wznowienie jej wydawnictwa – zwłaszcza ukazującego się od 1920 r. rocznika „Ochrona Przyrody” oraz wznowienie działalności LOP.

Nawiązanie kontaktu z ministrem oświaty doprowadziło do zwołania pierwszego po wojnie zjazdu PROP oraz do założenia czasopisma o nazwie „Chrońmy Przyrodę Ojczystą”, które miało być organem zastępczym dawniejszych wydawnictw PROP.

W roku 1945 przy Ministrze Leśnictwa utworzono Wydział Parków Narodowych i Rezerwatów, który niedługo potem przekształcił się w Biuro Ochrony Przyrody, mające trzy referaty: organizacji ochrony przyrody, parków narodowych i rezerwatów oraz turystyki. W tym samym roku doszło do wskrzeszenia LOP. Miało to miejsce w Łodzi. Zaraz po ustaniu działań wojennych w mieście tym znalazła się grupa ludzi, która z własnej inicjatywy przystąpiła do organizowania działalności dotyczącej ochrony przyrody tego regionu. Na jej czele stanął prof. Edward Potęga.³⁸ Do osiągnięć Ligi należy między innymi założenie własnego czasopisma pt. „Przyroda Polska” (miesięcznik wychodzący od 1957 r.) oraz udział w zorganizowaniu w Polsce VIII Kongresu Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody i wielkiej wystawy ochrony przyrody w Warszawie w 1960 r.³⁹

Po II wojnie światowej Polska, podobnie jak i inne kraje Europy Wschodniej, znalazła się w sytuacji zależności do ZSRR, co oznaczało konieczność przyjęcia określonej linii rozwoju gospodarczego. Inwestycje, począwszy od końca lat aż po drugą połowę lat siedemdziesiątych, były głównie inwestycjami przemysłu ciężkiego nieprodukującego na rzecz konsumpcji, a więc przemysłu ciężkiego, energetyki, przemysłu chemicznego itp. Były to często inwestycje w technologie i przemysły agresywne. Jednocześnie nie modernizowano w dostateczny sposób starego, przedwojennego przemysłu ciężkiego i energetycznego.⁴⁰

Okres Polski Ludowej charakteryzują, z jednej strony, rozwiązania wynikające z założeń ustrojowych gospodarki socjalistycznej, a więc przede wszystkim położenie nacisku na racjonalne gospodarowanie siłami i zasobami przyrody w ramach gospodarki planowej. Z drugiej zaś – powojenne ustawodawstwo

³⁸ Szerzej patrz: A. Leńkowa, *Sprawy polskie przed wybuchem wojny i po jej zakończeniu*, [w:] *Oby świat nie stał się pustynią*, red. A. Leńkowa, Warszawa 1981, s. 124–127.

³⁹ W. Szafer, *op. cit.*, s. 28.

⁴⁰ J. Wódz, K. Wódz, *Socjologiczne spojrzenie na środowisko, ciągłość i zmiana refleksji*, [w:] *Zagrożenia ekologiczne. Warunki życia. Wzrywy przyszłości*, red. J. Wódz, Katowice 1993, s. 8–9.

stanowi wyraz dalszego rozwoju koncepcji ochrony przyrody jako działania, zmierzającego do zachowania biologicznej równowagi sił przyrody, co z natury rzeczy wymagało kompleksowego spojrzenia na ochronę jej elementów.⁴¹

Dzieje prawnej ochrony przyrody w Polsce po II wojnie światowej podzielić można na następujące okresy:⁴²

1. lata 1945–1949, kiedy to rodzi się koncepcja ochrony przyrody jako przede wszystkim ochrony zasobów przyrody, okres zakończony wydaniem nowej ustawy o ochronie przyrody;

2. lata 1949–1960, od uchwalenia ustawy do powstania pierwszych elementów nowego kierunku ochrony środowiska, z czym wiąże się utworzenie Centralnego Urzędu Gospodarki Wodnej;

3. lata 1960–1972, okres zakończony utworzeniem Ministerstwa Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska, z czym wiąże się kilkunastoletni dualizm ochrony przyrody i ochrony środowiska;

4. lata 1971–1980, okres pogłębiania się owego dualizmu, zakończony ustawą o ochronie środowiska, która praktycznie zawęziła koncepcję ochrony przyrody do tej z 1934 r.;

5. lata 1980–1985, okres poszukiwania nowej koncepcji ochrony przyrody, zakończony zmianami w organizacji niektórych naczelnych i centralnych organów administracji państwowej, po których kończy się dualizm ochrony przyrody i ochrony środowiska, na razie tylko od strony organizacyjnej i w dodatku nie całkiem konsekwentnie;

6. okres współczesny po 1985 r.

Nową ustawę o ochronie przyrody Sejm uchwalił 7 IV 1949 r.⁴³ Różniła się ona zasadniczo od poprzedniej. Przede wszystkim inaczej ujmowała główne zadania ochrony przyrody i zgodnie z nowymi prądami interesowała się całokształtem przyrody, a nie tylko jej pojedynczymi elementami. Poza tym na pierwszy plan wysunięto w niej zasoby przyrody, ich zachowanie, restytuowanie oraz racjonalne użytkowanie i w ten sposób związane ochronę przyrody z prawidłowym rozwojem gospodarki ludzkiej.⁴⁴ W rozumieniu nowej ustawy ochrona przyrody oznaczała: zachowanie, restytuowanie i właściwe użytkowanie:

1. zasobów przyrody,

2. tworów przyrody żywej i nieożywionej, zarówno poszczególnych okazów i ich skupień, jak zbiorowisk na poszczególnych obszarach oraz gatunków roślin

⁴¹ B. Lipowicz, *Regulacje prawne i rozwiązania organizacyjno-instytucjonalne w zakresie ochrony i kształtowania środowiska naturalnego*, [w:] *Ochrona środowiska naturalnego*, red. Z. Blok, Warszawa 1977, s. 222.

⁴² J. Boć, E. Samborska-Boć, *op. cit.*, s. 41–42.

⁴³ *Ustawa o ochronie przyrody*, Dz.U. 1949, nr 25, poz. 180.

⁴⁴ Szerzej patrz: S. Kozłowski, *Poszukiwanie koncepcji ochrony i gospodarowania zasobami przyrody*, [w:] *Problemy ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego w planowaniu przestrzennym*, red. S. Kozłowski, Warszawa 1986, s. 9–74; J. J. Nowak, *op. cit.*, s. 123–139.

i zwierząt, których ochrona leży w interesie publicznym ze względów naukowych, estetycznych, historiopamiątkowych, zdrowotnych i społecznych oraz ze względu na cechy krajobrazu.

Na podstawie tej ustawy powołana została przez Radę Ministrów nowa Państwowa Rada Ochrony Przyrody złożona z 30 członków, będąca organem doradczym i opiniodawczym w szczególności zaś Ministra Leśnictwa.⁴⁵ Spośród aktów prawnych, które były konsekwencją ustawy z 1949 r., trzy rozporządzenia Ministra Leśnictwa zasługują na szczególne podkreślenie, a mianowicie: o ochronie gatunkowej roślin z 1957 r., o ochronie gatunkowej zwierząt z 1952 r. oraz wydane w 1952 r. rozporządzenie co do zakresu działania i organizacji Wojewódzkich Komitetów Ochrony Przyrody. Komitety te jako organy doradcze i opiniodawcze w sprawach ochrony przyrody na obszarze poszczególnych województw, stały się od tego czasu podstawową formą działalności zarówno urzędowej jak i społecznej.⁴⁶

Rada Ministrów wydała 1 kwietnia 1950 r. rozporządzenie, które określiło organizację i zakres działania PROP. Odtąd siedzibą jej miała być Warszawa, ona sama zaś stawała się ciałem doradczym i opiniodawczym całego rządu. W skład PROP wchodzi teraz 30 członków, mianowanych przez Radę Ministrów, a przewodniczy jej minister leśnictwa. W miejsce dawnego Biura Ochrony Przyrody powstał Zarząd Ochrony Przyrody przy Ministerstwie Leśnictwa, potem zaś osobny departament. Dawne Biuro Delegata Ministra Oświaty do Spraw Ochrony Przyrody, funkcjonujące w Krakowie pod kierunkiem W. Szafera, zostało przekształcone najpierw w Komitet Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Umiejętności, a następnie w 1952 r. – w placówkę naukową nazwaną Zakładem Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk.⁴⁷

W latach Polski Ludowej, z jej gospodarką planową i ogromnym dynamizmem gospodarczym, nastąpiło wyraźne przesunięcie punktu ciężkości z zagadnień wyłącznie konserwatorskich na zagadnienia dotyczące ochrony zasobów i sił przyrody. W roku 1962 ukazała się ustawa o prawie wodnym,⁴⁸ a w 1966 r. ustawa o ochronie powietrza⁴⁹ – obie uzupełnione później rozporządzeniami Rady Ministrów dotyczącymi zawartych w nich postanowień. Ponadto w 1966 r. Rada Ministrów powzięła dwie uchwały ważne dla ochrony przyrody: jedną w sprawie użytków rolnych, aby zahamować zabudowywanie wartościowych ziem uprawnych, drugą – o obowiązku rekultywacji gruntów zamienianych w nieużytki wskutek działalności górniczej, przemysłowej lub podobnej, nałożo-

⁴⁵ Zgodnie z ustawą z 1934 r. zadanie to w skali państwowej spełniał przedtem Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, a po 1945 r. Minister Oświaty.

⁴⁶ W. Szafer, *Dzieje ochrony przyrody w Polsce i innych krajach*, [w:] *Ochrona przyrodniczego środowiska człowieka*, red. W. Szafer, Warszawa, 1973, s. 25.

⁴⁷ A. Leńkowa, *Sprawy polskie przed wybuchem wojny i po jej zakończeniu*, s. 130–131.

⁴⁸ *Ustawa o prawie wodnym*, Dz.U. 1962, nr 34, poz. 158.

⁴⁹ *Ustawa o ochronie powietrza*, Dz.U. 1966, nr 14, poz. 87.

nym na jednostki eksploatujące dany teren. W 1970 r. przy Prezydium Polskiej Akademii nauk powstał Komitet „Człowiek i Środowisko”, który w swoim programie działania przewidywał prowadzenie badań dotyczących ośmiu głównych grup problemowych: osiedli ludzkich i planowania przestrzennego, gospodarowania zasobami naturalnymi, ochrony środowiska naturalnego, zanieczyszczenia i zanieczyszczania środowiska, kierowania ekosystemami, skutków uprzemysłowienia rolnictwa, higieny środowiska człowieka oraz społecznych skutków uprzemysłowienia i urbanizacji.

Zarządzeniem Prezesa Rady Ministrów powołany został 4 sierpnia 1970 r. Polski Komitet Ochrony Środowiska Człowieka. Do zadań tego organu należy z kolei koordynacja działań resortów i różnych instytucji w kraju zmierzających do ochrony naturalnego środowiska człowieka, czuwanie nad postępem w tej dziedzinie oraz opracowywanie kierunków współpracy kół polskich z organizacjami międzynarodowymi.

W roku 1972 utworzono Ministerstwo Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska, przekształcone w 1975 r. na Urząd Ministra Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska – MAGTiOŚ. Ministerstwu temu podporządkowane zostały sprawy związane z ochroną powietrza, wód, powierzchni ziemi, ochroną przed hałasem, promieniowaniem i wibracjami. Minister stojący na czele tego resortu podpisał 16 października 1972 r. w imieniu Polski umowę z programem Rozwoju Gospodarczego ONZ (UNDP) i Światową Organizacją Zdrowia (WHO) w sprawie nawiązania współpracy w zakresie badań nad ochroną środowiska, w jakim żyje człowiek. Badania te prowadzone były przez powstałe w Katowicach Centrum Ochrony Środowiska, miały dotyczyć technologicznych metod ochrony środowiska, techniki pomiarów i rejestracji zanieczyszczeń, wykorzystywania odpadów przemysłowych oraz wypracowania modelowych wzorów poprawy warunków życiowych mieszkańców makroregionu Katowicko-Krakowskiego.⁵⁰

W roku 1972 powołany zarządzeniem Prezesa Rady Ministrów liczny zespół ekspertów opracował i wydał drukiem w 1973 r. obszerny *Kompleksowy program ochrony i kształtowania środowiska w Polsce do roku 1990*, w którym przedstawiono główne zagrożenia środowiska przyrodniczego i wskazano środki zaradcze. Program ten nie stał się obowiązujący w MAGTiOŚ, które patronowało pracom Zespołu Ekspertów. Dopiero w 1975 r. Prezydium Rządu rozpatrzyło i przyjęło *Założenia programu ochrony środowiska w Polsce do roku 1990*,⁵¹ które w dużej mierze stanowiły już tylko hasłowe deklaracje bez konkretnych zobowiązań dla poszczególnych resortów gospodarczych.⁵²

⁵⁰ A. Leńkowa, *Ochrona przyrody w Polsce*, s. 107.

⁵¹ *Założenia Programu Ochrony Środowiska w Polsce do 1990 r.*, MGTiOŚ, Warszawa 1975.

⁵² S. Kozłowski, *Droga do ekorozwoju*, Warszawa 1994, s. 133.

Po roku 1969 w Polsce podjęto różne formy współpracy międzynarodowej w dziedzinie ochrony środowiska. Współpraca ta uzewnętrzniała się w sposób najpełniejszy między państwami obozu socjalistycznego w ramach RWPG. Nie miała ona charakteru współpracy regionalnej, lecz polegała głównie na wspólnym poszukiwaniu pewnych wzorów standardów i rozwiązań, na wspólnej wymianie doświadczeń oraz udzielaniu sobie pomocy naukowo-technicznej.⁵³ Szczególnym zainteresowaniem państw członkowskich RWPG cieszyły się sprawy gospodarki wodnej łącznie z ochroną wód przed zanieczyszczeniami, opracowanie przedsięwzięć w dziedzinie ochrony środowiska, ochrona powietrza atmosferycznego przed zanieczyszczeniem, sprawy planowania przestrzennego, budownictwa oraz ochrony człowieka przed promieniowaniem. W ramach RWPG działały wspólne organy:

1. Konferencja Kierowników Gospodarki Wodnej Krajów RWPG;
2. Stała Komisja dla Koordynacji badań Naukowych i Technologicznych;
3. Stała Komisja Budownictwa;
4. Stała Komisja Pokojowego Wykorzystania Energii Atomowej.

Polska jako jedno z centrów koordynacyjnych pełniła funkcje koordynacyjne dotyczące badań związanych z opracowaniem zagadnień socjalno-ekonomicznych, prawno-organizacyjnych i pedagogicznych ochrony środowiska.⁵⁴

Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych podjęto działania, które można określić mianem polityki łagodzenia technogennego obciążenia środowiska. Przejawiała się ona w tworzeniu różnych przepisów ograniczających negatywne oddziaływanie gospodarki na środowisko, budowanie urządzeń oczyszczających itp.⁵⁵

Przełomowym okresem dla nowego spojrzenia na problem ochrony środowiska były lata legalnej działalności Solidarności (1980–1981), umożliwiające zniesienie blokady informacji, m.in. o narastającym zanieczyszczeniu środowiska naturalnego w Polsce i jego skutkach społeczno-ekonomicznych. W roku 1981 w Krakowie powstał Polski Klub Ekologiczny. Była to pierwsza w kraju organizacja grupująca ludzi, którzy przystąpili do poznania zniszczeń dokonanych w środowisku naturalnym i walki o jego zachowanie. Po likwidacji Solidarności Polski Klub Ekologiczny był jedyną organizacją niezależną od rządu, która zwracała uwagę na niszczenie środowiska naturalnego i jego skutki.⁵⁶

⁵³ Szerzej patrz: G. Rysiak, *Kraje RWPG, a ochrona środowiska naturalnego*, [w:] *I Konferencja naukowa w sprawie międzynarodowej ochrony środowiska*, Kraków 1972, s. 239; *Kompleksowy program dalszego pogłębiania i doskonalenia współpracy i rozwoju integracji gospodarczej krajów członkowskich RWPG*, Warszawa 1971, s. 37.

⁵⁴ L. Jastrzębski, *Ochrona prawna przyrody i środowiska w PRL*, Warszawa 1979, s. 22–23.

⁵⁵ Szerzej patrz: K. Górka, B. Poskrobko, *Ekonomika ochrony środowiska*, Warszawa 1991, s. 105–111.

⁵⁶ Szerzej na temat ruchów ekologicznych patrz: J. Hrynkiewicz, *Ruchy ekologiczne*, „Państwo i Kultura Polityczna” 1988, vol. 4; J. Hrynkiewicz, *Polska Partia Zielonych*, „Państwo i Kultura Polityczna” 1990, vol. 9.

W roku 1980 ukazał się ważny akt prawny, mianowicie *Ustawa o ochronie i kształtowaniu środowiska*,⁵⁷ obejmująca w szerokim zakresie tematykę ochrony środowiska. W rozumieniu ustawy środowiskiem jest ogół elementów przyrodniczych, w szczególności powierzchnia ziemi łącznie z glebą, kopaliny, wody, powietrze atmosferyczne, świat zwierząt i roślin, a także krajobraz, zarówno znajdujący się w stanie naturalnym, jak i przekształcony w wyniku działalności człowieka. Ochrona środowiska według ustawy powinna polegać na: racjonalnym gospodarowaniu zasobami przyrody; przeciwdziałaniu lub zapobieganiu szkodliwym wpływom na środowisko, powodującym jego zniszczenie, uszkodzenie, zanieczyszczenie, zmiany cech fizycznych lub charakteru elementów przyrodniczych; przywracaniu elementów przyrodniczych do właściwego stanu.⁵⁸

Lata osiemdziesiąte to okres ważnych przemian organizacyjnych w ochronie środowiska i przyrody. W roku 1985 został utworzony urząd Ministerstwa Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych,⁵⁹ zmieniony ustawą z dnia 20 grudnia 1989 r.⁶⁰ na urząd Ministerstwa Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa.

Program zasadniczej modernizacji polskiego prawa ochrony środowiska został zarysowany podczas obrad podstolika ekologicznego „Okrągłego Stołu” wiosną 1989 r.⁶¹ W marcu 1989 r. podpisany został protokół podstolika ekologicznego. Przyjęto 27 postulatów, które wytyczyły nowe spojrzenie na cele i wartości przyszłego rozwoju społeczno-gospodarczego kraju.

Upadek systemu komunistycznego w Polsce, odejście od systemu centralnego planowania i powrót do gospodarki rynkowej stworzyły warunki do wprowadzenia nowych wartości i treści do życia społecznego i gospodarczego. Postanowiono wówczas, że nastąpi kompleksowa nowelizacja podstawowych ustaw w tej dziedzinie. W lipcu 1989 r. została powołana Komisja do Spraw Kompleksowej Nowelizacji Ustaw o Ochronie i Kształtowaniu Środowiska i o Ochronie Przyrody oraz Prawa Wodnego. Efektem prac komisji był projekt nowej ustawy o ochronie środowiska przyrodniczego, przedstawiony ministrowi w 1990 r. Nowa ustawa o ochronie przyrody została uchwalona 16 października

⁵⁷ *Ustawa o ochronie i kształtowaniu środowiska*, Dz.U. 1980, nr 3, poz. 6.

⁵⁸ S. Kozłowski, *Poszukiwanie koncepcji ochrony i gospodarowania zasobami przyrody*, [w:] *Problemy ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego w planowaniu przestrzennym*, red. S. Kozłowski, Warszawa 1986, s. 28; por. W. Radecki, *Samorząd terytorialny i ochrona środowiska. Przepisy z komentarzem*, Warszawa 1991, s. 15–16; K. Górka, B. Poskrobko, W. Radecki, *Ochrona środowiska. Problemy społeczne, ekonomiczne i prawne*, roz. IV, Warszawa 1995.

⁵⁹ *Ustawa o utworzeniu urzędu Ministra Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych*, Dz.U. 1985, nr 50, poz. 262, art. 3.

⁶⁰ *Ustawa o utworzeniu urzędu Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa*, Dz.U. 1989, nr 73, poz. 433, zm. 1991, nr 444 i nr 114, poz. 492.

⁶¹ Szerzej patrz: *Protokół podzespołu ds. ekologii okrągłego stołu*, [w:] *Porozumienia okrągłego stołu*, Warszawa 1989, s. 251–271.

1991 r.,⁶² zmieniona w 1997 r.⁶³ Po wyborach parlamentarnych w dniu 4 czerwca 1989 r. troskę o realizację ustaleń stolika ekologicznego przejęła na siebie w dużym stopniu Sejmowa Komisja Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa.

W roku 1991 przyjęty został przez Sejm dokument „Polityka ekologiczna państwa”,⁶⁴ uznający zasadę ekorozwoju.⁶⁵ W dokumencie tym czytamy, że polityka ekorozwoju będzie realizowana poprzez egzekwowanie wymagań środowiska w każdej dziedzinie społeczno-gospodarczej na terenie kraju, poprzez odpowiednią politykę w stosunku do krajów sąsiadujących, a także podnoszenie świadomości społeczeństwa o osobistej odpowiedzialności za realizowanie ochrony środowiska i jego zasobów w miejscu pracy, zamieszkania, wypoczynku.

Koncepcja ekorozwoju znalazła swój wyraz również w Konstytucji RP z 1997 r., w art. 5, w którym czytamy, że Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

W latach dziewięćdziesiątych uchwalonych zostało kilka ważnych ustaw: o lasach,⁶⁶ o Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska,⁶⁷ o Państwowej Straży Pożarnej,⁶⁸ o Prawie geologicznym i górniczym,⁶⁹ Prawo budowlane,⁷⁰ o zagospodarowaniu przestrzennym,⁷¹ o ochronie zwierząt⁷² i o odpadach⁷³.

Możemy przyjąć, że w minionej dekadzie ścierają się dwa nurty dotyczące ochrony środowiska. Pierwszy oparty jest na rosnącej świadomości ekologicznej i drugi formalnoprawny, poddawany coraz bardziej procesom upolitycznienia, hamujący koncepcje ekorozwoju. W nurcie proekologicznym na szczególną uwagę zasługują takie procesy, jak:

– rosnąca liczba szkół państwowych i społecznych z programami ekologicznymi;

⁶² Ustawa o ochronie przyrody, Dz.U. 1991, nr 114, poz. 492, zmiana: 1992, nr 54, poz. 254.

⁶³ Zob. L. Merling, *Prawo ochrony środowiska*, Sopot 1997, s. 124–162.

⁶⁴ Monitor Polski 1991, nr 18, poz. 119 i 118.

⁶⁵ Szerzej patrz: S. Kozłowski, *Droga do ekorozwoju*, Warszawa 1994, s. 57; *Polityka ekologiczna państwa*, Warszawa 1991; S. Kozłowski, *Koncepcja ekorozwoju jako podstawa polityki ekologicznej państwa*, [w:] *Działalność gospodarcza, a ochrona środowiska*, red. B. Poskrobko, Białystok 1992, s. 18–19; *Ekorozwój – szansą przetrwania cywilizacji*, Kraków 1986, s. 17; J. Kołodziejski, *Okrągły Stół – ciągłość, kontynuacja, przełom w kształtowaniu sytuacji ekologicznej Polski*, [w:] *Okrągły Stół po trzech latach*, „Biuletyn Instytutu na Rzecz Ekorozwoju”, Warszawa 1993, nr 1, s. 20–32.

⁶⁶ Ustawa o lasach, Dz.U. 1991, nr 101, poz. 444.

⁶⁷ Ustawa o Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska, Dz.U. 1991, nr 77, poz. 335.

⁶⁸ Ustawa o Państwowej Straży Pożarnej, Dz.U. 1991, nr 88, poz. 400 z późn. zm.

⁶⁹ Prawo geologiczne i górnicze, Dz.U. 1994, nr 27, poz. 96.

⁷⁰ Prawo budowlane, Dz.U. 1995, nr 89, poz. 414

⁷¹ Ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym, Dz.U. 1995, nr 89, poz. 415.

⁷² Ustawa o ochronie zwierząt, Dz.U. 1997, nr 111, poz. 724.

⁷³ Ustawa o odpadach, Dz.U. 1997, nr 96, poz. 592.

– powstawanie prywatnych Wyższych Uczelni Ekologicznych (Radom, Pułtusk, Warszawa) oraz tworzenie się akademickich ośrodków humanizmu ekologicznego (Toruń, Lublin, Poznań);

– rosnąca liczba regionalnych czasopism ekologicznych oraz publikacji książkowych;

– coraz większe angażowanie się samorządów terytorialnych w działania na rzecz ochrony środowiska i ekorozwoju gmin;

– rosnąca ilość środków finansowych przeznaczanych na ochronę środowiska.

Aktywność tego nurtu przejawiała się szczególnie w ośrodkach regionalnych, poza Warszawą. W kręgach decyzyjnych (rządowych i sejmowych) dominowały działania opóźniające i hamujące założenia ekorozwojowe. Przejawiało się to w takich działaniach jak:

– osłabienie procesu nowelizacji ustaw ekologicznych;

– przyjęcie w 1994 r. *Strategii dla Polski* pozbawionej treści proekologicznej (błąd ten naprawiono częściowo w 1995 r.);

– pojawienie się tendencji zmierzających do rozwiązania Ministerstwa OŚZNiL oraz osłabienie struktury PIOŚ;

– narastanie antagonizmów w ramach samego MOŚZNiL;

– narastanie konfliktów między polityką rządu, a Państwową Radą Ochrony Przyrody z jednoczesnym zanikiem działalności Państwowej Rady Ochrony Środowiska;

– wycofanie się MOŚZNiL z popierania powszechnej inwentaryzacji przyrodniczej i rozwoju podstawowej kartografii geosozologicznej.⁷⁴

Wskazane przykłady pokazują jak trudna jest polska droga do ekorozwoju. Rosnącej świadomości ekologicznej społeczeństwa towarzyszy brak woli politycznej elit rządzących. Polska jest przygotowana w aspekcie teoretyczno-poznawczym do realizacji scenariusza rozwoju cywilizacyjnego opartego na dominacji proekologicznej ochrony środowiska z uwzględnieniem zróżnicowań przestrzennych.⁷⁵

Charakterystyczną cechą współczesnej problematyki ochrony środowiska jest jej ogólnonarodowy, ponadresortowy charakter. Problematyka ta przenika wszystkie działy gospodarki narodowej i ma wpływ na całokształt zagadnień naszego życia zarówno w sferze produkcji, jak i warunków życia. Ochrona środowiska realizowana jest nie tylko przez Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, ale także przez inne ministerstwa. Tylko wzajemna współpraca i realizacja zasad ekorozwoju może doprowadzić w przyszłości do likwidacji zagrożeń ekologicznych.

⁷⁴ S. Kozłowski, *Droga do ekorozwoju*, Warszawa 1994, s. 21.

⁷⁵ *Ibid.*, s. 20.

SUMMARY

The history of legal protection of nature in Poland is almost one thousand years old. It is certainly difficult to suspect a conscious idea of conservation in individual legal norms made by Kings Casimir the Great or Władysław Jagiełło, but as early as at the close of the nineteenth century a theoretical concept of preservation of nature monuments arose. At the beginning of the twentieth century in Poland the concept of legal protection of nature for ideal reasons started to be formulated, which was expressed in normative terms in the Act on nature preservation of 1934. The interwar period gave birth to the ideas of preservation of nature resources for economic reasons, of landscape conservation combined with spatial planning, as well as the protection of healthy natural environment. This idea was introduced into the Act of 1949.

In the days of the Polish People's Republic the excessive exploitation of natural resources was carried out, which, consequently, did far-reaching and irreversible damage to nature. The parliamentary elections in June 1989 and the establishment of the Ministry for Environmental Protection, Natural Resources and Forestry paved the way for a new manner of thinking about the future ecological policy of the state.